

*Pusztai Gábor*¹

„KRISZTUS KIRÁLY EGYSZERŰ KATONÁJA”

KALYDY MIKLÓS (1912–1994) REFORMÁTUS LELKIPÁSZTOR ÉLETÚTJA

ABSTRACT

“A Simple Soldier of Christ the King”

The Life of Miklós Kalydy (1912–1994), a Hungarian Reformed Pastor

Miklós Kalydy (1912–1994) lived through most of the turbulent 20th century. As a child, he experienced World War I, the Spanish flu pandemic, the Asters Revolution, the Soviet Republic, the Red and White Terror, the Romanian occupation and the consequences of the Treaty of Trianon. As a young man, he witnessed Hungary's shift to the right during the Horthy era, the Vienna Award, and the horrors of World War II firsthand. Between 1933 and 1937, he studied at the Theological Academy in Sárospatak, after which he worked as a Reformed assistant pastor in Sárospatak, Sajókaza, Nagybarca and Miskolc. In 1941, he became a pastor in Bódvavendégi (now part of Slovakia), where he witnessed the horrors of the war in 1944–45. He and his family were expelled from Slovakia in 1945. After the communist takeover, he observed the church moving closer to power. He then worked as a religious education teacher in Sárospatak until 1952, before becoming a pastor in Tiszaszederkény. As a Reformed pastor, he was one of those priests who quietly carried out their work during the years of dictatorship. They built up the congregations entrusted to them, striving to hold on to their principles under the given circumstances without abandoning their congregation members or the Reformed Church. They did not seek higher positions or attention, but consistently stood by their convictions. He retired in 1981 and passed away in Miskolc in 1994.

Keywords: Miklós Kalydy, Sárospatak, World War II, Bódvavendégi, Reformed Church in Hungary, State Secutity, Tiszaszederkény.

1 Pusztai Gábor (dr. habil, PhD) néderlandista, irodalomtörténész, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Germanisztika Intézet, Néderlandisztika Tanszékének egyetemi docense. Kutatási területe: holland–magyar kapcsolatok, holland posztkoloniális irodalom. gpusztai@unideb.hu

Kalydy Miklós élete felöleli a vérzivataros 20. század nagy részét. Gyermekként megéli az első világháborút, a spanyolnátha-járványt, az őszirózsás forradalmat, a tanácsköztársaságot, a vörös- és a fehérterrort, a román megszállást, a trianoni békeszerződést és annak következményeit. Fiatalemberként tanúja a Horthy-korszaknak, Magyarország jobbra sodródásának, a bécsi döntéseknek, közvetlen közelről látja a második világháború szörnyűségeit, a kommunista hatalomátvételt, az egyház hatalomhoz való dörgölőzését. Református lelkipásztorként azon lelkészek közé tartozott a diktatúra éveiben, akik csendben tették a dolgukat, inuk szakadtáig építették a rájuk bízott gyülekezetet, igyekeztek az adott körülmények között, elveiket nem feladva megtartani a gyülekezeti híveket, a református egyházat, akik nem vállaltak magasabb tisztségeket, nem igyekeztek kitűnni, viszont következetesen kiálltak meggyőződésük mellett.

CSALÁDI HÁTTÉR

Kalydy Miklós a Szatmár vármegyei Fehérgyarmaton született 1912. november 14-én. Apja Kalydy István gazdálkodó, anyja, Kormány Ilona édesapja második felesége volt. A kisnemesi család Csoma községből (ma Tiszacsoma Ukrajnában, a Beregszászi járásban) származik. A Kalydyak² évszázadokon keresztül Bereg vármegyében voltak földbirtokosok, illetve itt töltötték be hivatalt (alispán, szolgabíró, főszolgabíró). A családi legendárium számontartotta, hogy a Kalydy ősök harcoltak II. Rákóczi Ferenc seregében, tudniillik egy bizonyos Kalydy István ezredes, vagy ahogy emlegették, ezredeskapitány. De az 1848-as szabadságharcban is Kalydy Miklós dédapja vezette harcba a fehérgyarmatiakat Kossuth zászlaja alatt. Fennmaradt, hogy Kajdy Lajos és felesége, Bay Terézia Mezőgecsén kőtemplomot építettek. Az építkezés 1805-ben kezdődött, de a templomot csak 1817-ben szentelték fel.

ISKOLÁI

Kalydy Miklós a Kalydyak fehérgyarmati, református ágához tartozott. A huszadik század elejére a nemesi vagyonból nem sok minden maradt, apja már csak tíz hold földet örökölt, melyen azonban ügyesen gazdálkodott, és hamarosan megsokszorozta a területet, sőt még bérelt is hozzá. Kalydy Miklósnak összesen kilenc testvére volt, de csak öten éltek meg a felnőttkort. Elemi iskolába Fehérgyarmaton járt 1918-tól 1922-ig, majd beiratkozott a Beregszászi Főgimnáziumba, mely menekült gimnáziumként Fehérgyarmaton működött. Az iskola ekkor már negyedik éve volt Fehérgyarmaton, Beregszászból már egyetlen tanulójuk sem volt. A gimnázium jövője is meglehetősen bizonytalan volt, mert a közoktatási miniszter csak egy-egy évre hosszabbította meg a működési engedélyüket. Az elhelyezésük is

2 A családnévnek különböző írásmódja létezik: Kalydi, Kajdy, Kalydy.

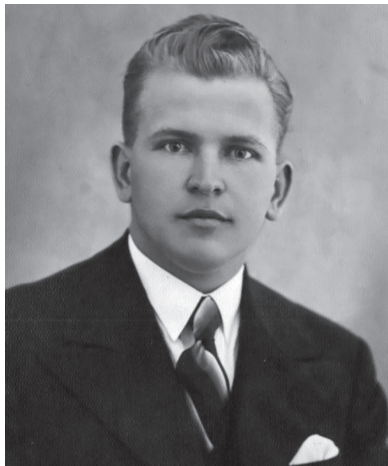
ideiglenes volt, a kaszinó épületében összesen hat, hevenyészett felszereltségű tanteremben folyt az oktatás, könyvtár, szertár és szemléltető eszközök hiányában, foghíjas tanári karral. Mivel sem tornaterem, sem tornatanár nem volt az iskolában, a testnevelés-oktatás szünetelt, egy önkéntes sportkör ezt csak részben tudta pótolni. Az iskola fenntartásáról a városnak kellett volna hivatalból gondoskodnia, de a valóságban a diákok lelkiismeretes szülei voltak azok, akik a szükséges javítási munkálatokról, világításról és tüzelőről gondoskodtak.³ 1924-ben az iskola megszűnt, ezért Kalydy Miklós a Debreceni Kegyes Tanítórendi Római Katolikus Szent József Reálgimnázium fehérgyarmati kihelyezett tagozatán tanult magántanulónaként. Tanulmányi eredményei mindig kiválóak voltak.⁴ A gimnázium negyedik osztályának elvégzése után azonban nem tanult tovább, hanem két évig kereskedőnasként, majd további egy évig segédként dolgozott (először rövid ideig egy fűszerboltban, Duchnoszki Endrénél, majd egy rőfös- és divatáru-kereskedésben, Lebovics Bélánál).⁵ A továbbtanulás akadálya nem a tehetség vagy a szorgalom hiánya volt, sokkal inkább az azzal járó anyagiak, melyek a családi kasszárt terheltek volna. Szülei azonban tizenhét éves korában mégis úgy döntöttek, hogy támogatják Miklós továbbtanulását, és így beiratkozhatott a Nagykállói Magyar Királyi Állami Szabolcs Vezér Reálgimnáziumba. Gimnáziumi éve alatt a könyvek, a tanulás, a kultúra iránti elköteleződése erősödött. Tagja, később pénztárosa és titkára is volt a gimnáziumban működő Toldy Ferenc Önképző Körnek,⁶ aktív tagja volt a Szabolcs Sportkörnek (1932-ben a diszkoszvető csapattal bajnokságot nyertek)⁷ és a cserkészletben is szerepet vállalt. Kiváló tanulmányi ered-

*A nagykállói cserkészcsapattal a gimnáziumi évek alatt.
Kalydy Miklós a leghátsó sorban bal szélén áll*

- 3 TELEKES Sándor (szerk.): *A Fehérgyarmaton működő Beregszászi Állami Főgimnázium értesítője az 1922-23-as tanévről*, Fehérgyarmat, Kossuth Nyomda, [1923], 4–5.
- 4 LUKÁTS József: *A Debreceni Kegyes Tanítórendi Római Katolikus Calasanzji Szent József Reálgimnázium Értesítője az 1925-26-os tanévről*, Debrecen, Tiszántúli Hírlap, Könyv- és Lapkiadóvállalat R.T., 1926, 62.
- 5 Kalydy Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában.
- 6 ÁRVAY Ede (szerk.): *A Nagykállói M. Kir. Állami Szabolcsvezér Gimnázium LVIII. értesítője. Az intézet fennállásának 61. évében. Az 1930-31. iskolai tanévről*, Nagykálló, Bárány József Könyvnyomdája, 1931, 26.
- 7 ÁRVAY Ede (szerk.): *A Nagykállói M. Kir. Állami Szabolcsvezér Gimnázium LX. értesítője. Az intézet fennállásának 63. évében. Az 1932-33. iskolai tanévről*, Nagykálló, Bárány József Könyvnyomdája, 1933, 29.

ményeit ösztöndíjjal is honorálták, 1933-ban a Bihari Ferenc alapítvány 30 pengő 68 filléres díját az iskolában egyedüli diákként ő nyerte el.⁸ 1933-ban kitüntetéssel tett érettségi vizsgát. Nagyállóban döntötte el, hogy teológiára fog menni, noha a tanári pálya is nagyon vonzotta. Ezt a kettősséget, a lelkészi és a tanári hivatás összefonódását egész pályafutása során megfigyelhetjük. Döntésében, hogy végül a teológia mellett tette le a voksát, a nagyállói igazgató és egyben osztályfőnöke, Árvay Ede biztatása is szerepet játszott. A gimnázium utolsó évében hittantanára, Deák Lajos azt tanácsolta neki, hogy ne Debrecenbe, hanem inkább a sokkal kisebb, de barátságosabb, emberközelibb Sárospatakra menjen. 1933–1938 között a Sárospataki Teológiai Akadémia hallgatója volt. Másik huszonnégy elsőéves teológushallgatóval együtt 1933 szeptemberében kezdte meg tanulmányait. Kiváló eredményeinek és szorgalmának hála a teológián több ösztöndíjban és kedvezményben is részesült (tápitézeti kedvezmény, Pataki Diákok Országos Szövetségétől már elsőéves korában 15 pengő ösztöndíj, 1934-ben a Pogány Istvánné-alapból 13 pengő, a Rácz Gábor-alapítványtól 2 pengő, 1936-ban a Pogány Istvánné-alapból 20 pengő, 1938-ban alapítványok kamataiból 100 pengő), ami számára azért is fontos volt, mert otthonról nem sok segítségre számíthatott. Már elsőéves korában teljes erővel bekapcsolódott a kollégiumi életbe. Mindenhol ott volt, legyen az sport, közművelődés, vallásos nevelés vagy önképzés. Kiváló és tudatos sportoló volt, a Sárospataki Akadémiai Atlétikai Klub atlétikai szakosztályának vezetője. A klub elnöke Szabó Károly volt.⁹ A Vasady Béla által vezetett Akadémiai Ifjúsági Olvasó Egylet bizottsági tagja volt.¹⁰ Teológushallgatóként nevelő volt a Kis-internátusban, de segédkönyvtáros – vagy ahogy akkor hívták, „alkönyvtárnok” –, tápitézeti felügyelő, a Hittanhallgatók Egyletének alelnöke és később főiskolai szénior is volt. Internátusi nevelőmunkájáért dicséretben is részesült,¹¹ 1936-ban, negyed-

Teológusként Sárospatakon

- 8 ÁRVAY Ede (szerk.): *A Nagyállói M. Kir. Állami Szabolcsvezér Gimnázium LX. értéktője. Az intézet fennállásának 63. évében. Az 1932-33. iskolai tanévről*, Nagyálló, Bárány József Könyvnyomdája, 1933, 17. A több mint 30 pengős összeg jelentősnek volt mondható, ekkor ugyanis egy napszámós bére kb. 1 pengő volt.
- 9 MÁTYÁS Ernő – NOVÁK Sándor (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értéktője az 1933-34-ik Iskolai Évről*, LXXVIII. évfolyam, Sárospatak, Kisfaludy László, 1934, 124.
- 10 MÁTYÁS–NOVÁK (szerk.): *A Sárospataki Ref.*, 1934, 121.
- 11 MÁTYÁS Ernő – NOVÁK Sándor (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értéktője az 1937-38-ik Iskolai Évről. (A 407. esztendő)*, LXXXII. évfolyam, Sárospatak, Kisfaludy László, 1938, 132.

éves teológusként Kálvin-emlékérmet és könyvjutalmat kapott.¹² Részt vett az Újszász Kálmán (1902–1994) professzor által kezdeményezett ún. faluszemináriumban. A kiszállások alkalmával végeztek gyűjtéseket is, ahol kérdőíven információt gyűjtöttek a népszokásokról, régi használati tárgyakról, többek között Kovácsvágáson, Ricsén, Zemplénagárdon. Kalydy Miklós a Főiskolai Ifjúsági Egylet elnöki tisztét is betöltötte. Az egylet három intézet, a teológia, a gimnázium és a tanítóképző felsőbb évfolyamainak ifjúságát fogta össze, feladata a március 15-i ünnepek megszervezése mellett az *Ifjúsági Közöny* szerkesztése és kiadása volt. Az egylet népszerű szervezet volt, tagjainak száma 1937-ben 224 főt tett ki.¹³

A pataki kollégium falai között több cserkészcsapat is működött. Kalydy Miklós számára a cserkészlet már a középiskolás évek alatt is fontos szerepet játszott. A Timoteus öregcserkészcsapatban – melynek parancsnoka dr. Szabó Zoltán volt – őrsvezetői tisztséget töltött be. A cserkészcsapatuk jellegzetes tevékenysége szociális jellegű volt, amit „Pipacs cserkészletnek” neveztek. A cél az volt, hogy az utcán csellengő, rongyos, éhező gyerekek között szolgáljanak, rajtuk segítsenek, összeszedjék, összefogják őket, és köztük mentő, nevelő szolgálatot végezzenek. Ehhez pénzt és élelmiszert is gyűjtöttek, és aki támogatta őket, annak a cserkész szövetség küldött egy pipacs művirágot, innen eredt a „Pipacs cserkészlet” elnevezés.¹⁴

1937. szeptember 14–15-én tett lelkész képesítő vizsgát, melyen Jánosi Ferencel, Rózsai Tivadarral, Szilágyi Istvánnal, Tóth Gusztávval és Tussay Jánossal együtt jeles eredménnyel vizsgázott.¹⁵

Sárospataki tanulmányai befejezése után néhány hónapig ösztöndíjjal Németországban tartózkodott Lobetalban (über Bernau bei Berlin).¹⁶ A Brandenburg tartományban található intézetet 1905-ben Friedrich von Bodelschwingh lelkész alapította. A szociális intézmény célja az volt, hogy a berlini és Berlin környéki hajléktalanoknak és munkanélkülieknek segítsen. Jelmondata „Arbeit statt Almsen”, vagyis „Adomány helyett munkát” volt. Az intézmény vezetője ekkor Paul Gerhard Braune (1887–1954) volt. Kalydy Miklós önéletírásában így emlékszik erre az időre:

„Koncz Sándor Berlinben volt, s kértem, hogy szerezzen valami alkalmas helyet, főleg nyelvgyakorlásra. Szerzett is. Berlin mellett 30 km-re volt egy nagy szeretetintézmény, a bétheli fiókintézete. Vándorlegény otthon. Ide mindenkit befogadtak. Nem kérdezték a múltját. Nem volt »kerítése« az intézetnek. Ha

12 MÁTYÁS Ernő – NOVÁK Sándor (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1935-36-ik Iskolai Évről. (405. esztendő)*. LXXX. évfolyam, Sárospatak, Kisfaludy László, 1936, 48.

13 MÁTYÁS–NOVÁK (szerk.): *A Sárospataki Ref.*, 1938, 156.

14 MÁTYÁS–NOVÁK (szerk.): *A Sárospataki Ref.*, 1938, 168.

15 NN: Lelkészképesítő vizsgák Sárospatakon. *Sárospataki Református Lapok*, 32. évfolyam (1937) 38. szám, 218.

16 NN: Pataki tanárok külföldön. *Sárospataki Református Lapok*, 33. évfolyam (1938), 27. szám, 139.

valaki el akart menni, elmehetett. Nem gördítettek akadályt eléje. »Reménységvölgyi Intézetek«¹⁷ ez volt a hivatalos neve. Itt menedéket talált a sokévi börtönviselt, a volt idegenlégiós, a nemzetközi üldözött. Voltak ott zsidók is és az első világháború utáni orosz menekültek... csődbe jutottak, akik előtt már csak az öngyilkosság lehetősége állott. (...) Vagy 2000 holdnyi területen kertészkedtek, zöldséget, gyümölcsöt termeltek. Berlinben volt egy boltjuk, ott árulták. Önfenntartó volt ez az intézmény. Két lelkész vezette. Valamit fizettek is a munkáért.»¹⁸

Kalydy Miklós itt dolgozott, nyelvet tanult, ismerkedett a kultúrával, hallgatta az intézményben lakó elesettek történeteit, ahol tudott, segített. Mély benyomást tett rá a németek fegyelmezettsége, a tisztaság, a rendezettség, az emberek udvariasága, műveltsége. Az ekkor Berlinben vásárolt írógépet és fényképezőgépet később haláláig használta. A németekkel gyakran beszélgetett, és azok érdeklődtek, hogy honnan is jött.

„Amikor beszélgetés közben magyaráztam, hogy merre van a lakóhelyem, azaz Magyarország – ja...ja... a Balkán... Fájt és sértett, hogy így leosztályoztak, de amikor a határon átjöttem, s levagdalt ablakszíjakra néztem, amikor a W.C.-be kimentem, akkor igazat kellett adnom nekik.»¹⁹

1938 nyarán érkezett haza, és beiratkozott a Szegedi Tudományegyetem történelem–földrajz szakára. A lelkeszség mellett még mindig vonzotta a tanári pálya, de mivel a remélt ösztöndíjat nem kapta meg, és nem találta a helyét Szegeden, hamar kiiratkozott, tanulmányait sosem fejezte be, amit később őszintén megbánt. Visszatért Sárospatakra, és segédlelkészként Ablonczy Lászlóval együtt az Angol Internátus felügyelője lett.²⁰ Itt a diákok tanulását segítette, bibliakört vezetett, áhítatokat tartott, legációba ment és magántanítványokat is fogadhatott. Emellett az 1938-ban, az internátuson belül frissen alakult Magyar Nyelvű Szépirodalmi Könyvtár vezetője lett. A könyvtár különböző hagyatékokból az internátusra szállt könyvállományból alakult, szerény, 130 kötettel, és deklarált célja volt, hogy a diákságot esztétikai és etikai szempontból is megfelelő olvasmánnyal lássák el, ellensúlyozva a „lélekromboló” irodalmat.²¹ A könyvtár szerény állománya tudományos művek mellett elsősorban könnyű útleírásokból és cserkészirodalomból állt. Az ifjúság körében népszerű volt a könyvtár, egy év alatt több mint ötszáz kölcsönzést regisztráltak.

17 Hoffnungstaler Anstalten.

18 Kalydy Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában. 7.

19 Kalydy Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában. 10.

20 ZSIROS József – TÁRCZY Árpád (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimmáziumi Értésítője az 1938-39-ik Iskolai Évről*. Sárospatak, Kisfaludy László, 1939, 151.

21 ZSIROS–TÁRCZY (szerk.): *A Sárospataki Ref.*, 164.

LELKÉSZI SZOLGÁLATA

1940. január 1-jétől Sajókazán segédlelkész, majd Nagybarcán helyettes lelkész volt.²² 1940 szeptemberétől Miskolcon Enyedy Andor (1888–1966) akkori egyházkerületi főjegyző, később a Tiszáninneni Egyházkerület püspöke (1942–1952) mellett volt segédlelkész.²³ Ebben az időben túlkínálat volt sok értelmiségi pályán, így a lelkészeknél is. Nagyon nehéz volt gyülekezeti lelkészi állást találni.

„Egy-egy megüresedett lelkészi állásra nagyon sokan pályáztak. Sok esetben az ígéretések, vesztegetések a korteseken keresztül (koca disznó, fejőstehén, pénz, díjlevélből elengedés, papkisasszony feleségül vétele, vagy ehhez hasonló ígéretek...) Ezt látva, hallva, megdöbbenve kellett tudomásul vennem, hogy én ilyen áron sosem leszek egy-egy gyülekezet papja.”²⁴

Ezért vallásanári képesítést szeretett volna szerezni. Miskolcon különböző egyházi iskolákban hospitált. A vallásanári képzést Kolozsváron végezte, de csak 1944. március 24-én tette le a képesítő vizsgát.²⁵

1941 tavaszán keresték meg váratlanul azzal, hogy legyen a bódvavendégi gyülekezet lelkésze.

„(...) munkában voltunk, mikor interurbán szól a telefon... s engem keresnek... Szól az illető, hogy ha egyhangúlag megválasztanak egy gyülekezetbe, elmennék-e lelkésznek oda. Mint ahogy mondani szokták, se köpni, se nyelni nem tudtam... de hebegtem azt, hogy igen... holnap megkapod a részletes tájékoztatást. Elég hihetetlen volt, hogy én erről eddig nem tudtam semmit. Pedig így volt! Kovács Feri volt a vonal másik végén, a hidvégardói segédlelkész-tanító.”²⁶

Bódvavendégi és Hidvégardó társgyülekezet voltak. Bódvavendégi (ma Szlovákiában, szlovákul Host'ovce) a trianoni békeszerződés után Csehszlovákiához tartozott, de az első bécsi döntést követően (1938 és 1945 között) ismét Magyarország része lett. Hidvégardó a trianoni határ magyar oldalán található. Bódvavendégiben a gyülekezetnek négy presbitere volt, a gondnokot Olasz Ferencnek hívták.²⁷ Kalydy Miklóst 1941. július 27-én iktatták be Bódvavendégiben lelkésznek. Enyedy Andor és a főispán, Ostorharits Horváth Elemér iktatták be a hiva-

22 ZSIROS József – TÁRCZY Árpád (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1939-40-ik Iskolai Évről*. Sárospatak, Kisfaludy László, 1940, 140.

23 KISS Gyula (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház egyetemes névtára 1941*. Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1941, 150.

24 Kalydy Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában. 14.

25 Az adatot Tasnádi István kolozsvári lelképásztornak köszönöm. Lásd még: *A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1944. évi május hó 4. napján tartott ülésének jegyzőkönyve*. Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai RT., 1944, 295.

26 Kalydy Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában. 14.

27 KISS (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház egyetemes névtára 1941*, 171.

talába. Bódvavendégiben talán három család lehetett, akik addig nem voltak Amerikában, de volt olyan ember is a faluban, aki hatszor járt az Újvilágban. Sokan kint bányában dolgoztak és az ott keservesen megkeresett dollárokból otthon földet, házat vettek. Lassan megismerte a gyülekezetet és a gyülekezet is őt. Kölcsönös szimpátia, testvéri szeretet alakult ki a legtöbb gyülekezeti taggal.

*Lelkészbeiktatás Bódvavendégiben, 1941. június 27.
Kalydy Miklós az első (ülő) sorban középen, virágcsokorral*

„Ha orvost vártak a családhoz (Bódvaszilásról járt Dienes Endre nevű orvos hozzánk) előre elhívtak a családhoz, hogy ott legyenek amikor jön az orvos, mert akkor másként vizsgál, meg beszél. Ha valakit Kassára kellett kórházba vinni, akkor feltétlenül ragaszkodtak hozzám (...) Sőt, ha valakinek nagy kabátot vettek Kassán, oda is mennem kellett.”²⁸

Ő volt a falu mindenese, „orvos, jogtanácsadó, tanító, bevásárló, hivatalos ügyek intézője a különböző hivatalokban, kérvényíró stb.”.²⁹ A tehetséges diákokat ingyen tanította, készítette fel vizsgákra, egyengette útjukat. Az iskolában ő tartotta a vallásórákat. Telente tanfolyamokat szervezett a gyülekezetben (számolás, mérés, történelem), színielőadásokat, kirándulásokat szervezett, könyvtárat létesített, sőt az olvasóktól számon is kérte, hogy mit olvastak. Volt olyan idős földműves, akivel elolvastatta a *Bűn és bűnbódést*. Az illető kétszer is elolvasta egymás után, hogy jól megértse a cselekményt, mert tudta, hogy a „papocska” ki fogja kérdezni. A földműves felesége meg is kérdezte a lelkészt, hogy mit csinált a férjével, mert az „csak olvas és olvas, mintha fizetnének érte”.³⁰ Azt tervezték, hogy a faluban kultúrházat építenek, a tervrajz elkészült, a gyűjtés is elindult, de a háború miatt a terv nem valósulhatott meg. Kalydy Miklós az egyházi fenntartásban működő Bódvavendégi Irgalom-háza nevű intézmény igazgatója is volt, melynek lakói a tiszafüredi árvaházból kerültek ki. Sokan testi, szellemi fogyatékosok: „Epilepsziások, vakok, némák, süketek, verbajosok, madárfejük, elefántvégtagúak, idióták, tele fekélyekkel, maguk alá végezve természeti szükségletüket,

28 Kalydy Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában. 16.

29 Kalydy Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában. 16.

30 Kalydy Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában. 20.

bizony, szomorú sereg.”³¹ Az intézménynek folyamatosan pénzt, élelmet koldult a hatóságoknál, a gyülekezeteknél, gyűjtést szervezett. Ha valamelyik hivatalnokot sikerült rávenni, hogy látogassa meg az árvaházat, az élmény hatására, a sok betegség, nyomorúság láttán, a továbbiakban minden segítséget megadott. A front alatt tömegesen haltak éhen vagy fagytak meg az intézet lakói. Akik életben maradtak, azokat a háború után visszaköltöztették Tiszafüredre.

Kalydy Miklós 1942. március 10-én kötött házasságot a szintén fehérgyarmati Misky Jolán Katalinnal. A házasságból öt gyermekük született: István (1942), Éva (1944), Zoltán (1945), Katalin (1948) és Mária (1954). Ekkorra a háború szele elérte Bódvavendégit is. Egyre jöttek a behívók, egyre több férfinak kellett bevonulnia, apa, testvér, fiú, családfenntartó nélkül maradtak családok, a templom vásárnaponként már nem volt annyira tele, ritkultak a sorok. 1944-ben bombatámadás is érte a falut. 1944 őszén jelentek meg az első visszavonuló német egységek a faluban. „Többezer darabból álló birkanyáját hajtottak – német fedezet mellett – fogoly turkesztáni mohamedán katonák. (...) Öt hétig voltak ezek a német csapatok nálunk. Ők már látták a véget. Szomorú, fáradt emberek.”³² Aztán Kalydy Miklós is megkapta a behívóját. Felesége ekkor súlyos beteg volt, a front egyre közeledett, már hallották az ágyúdörgést, a faluban már jobbára csak asszonyok és gyerekek maradtak. Kalydy Miklós végrendelkezett, egy elvágott zsákból hátizsákot csináltak neki, amibe bepakolta holmiját és elment a kijelölt jelentkezési pontra, Tornára. De mivel túl sok volt a lelkész, nem tudtak vele mit kezdeni a seregben, ezért arra utasították, hogy további intézkedésig maradjon otthon. A visszavonuló magyar és német csapatok figyelmeztették a családot, jobb lenne elmenni a faluból, mert itt harcok várhatóak. Ilyen körülmények között született meg a család második gyermeke Éva, 1944. november 26-án. Felesége gyermekágyi lázzal feködött, mialatt a visszavonuló német csapatok több hullámban érkeztek a faluba. A fegyverropogást már közvetlen közletről hallani lehetett, majd december 18-án reggel megjelentek az első szovjet katonák a község határában. A lelkészcsalád több falusi családdal együtt egy szomszédos ház pincéjében húzta meg magát. Egyszerre jött a hír, hogy az oroszok lövik a parókiát, és a „pópát” keresik. Kalydy Miklós vette a kulcsokat, és ment a lelkészlakáshoz.

„Olyan kép tárult elém, amit soha nem felejték el (de ne is felejtsem). Láncban körülfogták az épületet, lövésre tartott puskákkal álltak sokan, egy katoná az utcai ablakot törte befelé, éppen mikor én odaértem, s engem azonnal körülfogtak. Egy szlovákul tudó ember is jött velem, de azt nem engedték be. (...) Vagy húszan jöttek velem be és minden zugot felkutattak, fegyver és germán után... Majd leültettek és italt követeltek, de az első pohárral nekem kellett meginnom. Mikor látták, hogy nincs megmérgezve, akkor bátran itták. Aztán, hogy el ne felejtsek a velem való találkozást, néhány emléktárgyat vittek magukkal, az egyik az órámat, a másik a harmadik, sokadik ... is valamit.

31 Kalydy Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában. 38.

32 Kalydy Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában. 31.

Úgyhogy estére igen megüresedett a ház. Evőeszközök, ócska borotvapengék is erre a sorsra jutottak. Jöttek román csapatok is. Azok mesterek voltak az emléktárgyak szerzésében, hogy ne mondjam, szenvedélyes gyűjtők voltak... A szekrények, a ládák kiürültek.”³³

Az első éjszaka után egy temesvári román katonaoorvos kíséretében mentek vissza a kifosztott parókiára. Román katonák éppen a lelkészi palástot, meg a bocskait vitték a zsírosbödönnel egyetemben. Az orvos a katonáktól a palástot és a ruhát visszavette. Később szintén egy Arad mellé való román katonaoorvos segített rajtuk, a parókiából hadikórházat csinált, és ez védelmet nyújtott a lelkészcsaládnak, mert éjjel-nappal őr állt az ajtó előtt, és csak paranccsal lehetett bemenni. Kalydy Miklós beteg feleségének a román orvos gyógyszert és felmentő írást adott, nehogy elvigyék munkára. A férfiakat minden éjjel kivezényelték az oroszok lövészárkot ásni, lőszert pakolni, sírt ásni. A parókia ajtaja egy darab madzaggal volt bekötve, mert a kilincset is ellopták. Hetekig állt a front, mert Szádelő (ma Szlovákiában, szlovákul Zádiel, Tornától 4 km-re) és Udvarnok (ma Szlovákiában, szlovákul Dvorníky, Galgóctól 9 km-re) többször is gazdát cserélt.

1945. május 13-án az új csehszlovák állam Kalydy Miklóst családjával együtt kiutasította az országból. Fél órát kaptak, amit a kezükben el tudtak vinni, azt vihették, egymáshoz szólni nem lehetett. Két kisgyerekekkel (István ekkor kettő és fél éves, Éva négy hónapos volt) gyalogszerrel mentek át a határon. A csehszlovák csendőrök, feltűzött szuronnal egészen a határig kísérték őket. Innen Hidvégar-dóba, Fehérgyarmatra, majd az apósáékhoz, Misky Katalin szüleihez, Jánkra mentek. Kalydy Miklós ekkor Miskolcon tanított, majd 1946-ban Bódvalenkére hívták lelkésznek, ahol két évig szolgált. 1947-ben tanítói oklevelet szerzett.

ISMÉT SÁROSPATAKON

1948-ban a Sárospataki Református Kollégium vallástanára, Bódy Dénes negyvenkét évi szolgálatot követően (melyből huszonnyolcat Sárospatakon töltött) nyugdíjba vonult. Az intézmény vezetése a megüresedett állásra Kalydy Miklóst hívta meg. A kollégium vezetése elismerő szavakkal mutatta be az új vallástanárt az iskola értesítőjében: „Működése elé az iskola nagy várakozással, sok reménységgel nézett és néz. Kollégiumi széniori és internátusi nevelői éve alatt az ifjúság lelkes barátjának s kiváló lelkigondozói és nevelői képességekkel megáldott embernek ismertük meg. Az iránta való bizalmat és reménységet ez évi működésével csak növelte.”³⁴ A kollégiumban vallástanárként heti tizenhat órát tanított, de emellett heti hat órában a sárospataki II. számú általános iskolában és az 1947-ben

33 Kalydy Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában. 32.

34 NAGY Barna et al. (szerk.): *A Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémiájának, Gimnáziumának, Liceumának és Tanítóképző Intézetének Évkönyve (Értesítője) az 1948-49-ik Iskoláról*. Sárospatak, 1949, 24–25.

alapított Állami Kertészeti és Szőlészeti Középiskolában is oktatott.³⁵ Elnöke volt az I. Rákóczi György Egyesületnek, és mint ilyen, ünnepségsorozatot rendezett I. Rákóczi György születésének 300. évfordulója alkalmából. Nevelőtanár volt az Angol Internátusban, és a tanári kari jegyző tisztségét is betöltötte. A gimnázium mellett A Kis-internátusban és a Tompa Mihály Internátusban heti rendszerességgel tartott bibliamagyarázatokat, illetve áhítatokat.³⁶ A szupplikációs bizottság tagja és a szupplikánsok kísérő tanára volt. Az 1949-es virágvasárnapi SDG-konferenciára Sárospatakról érkezett a legtöbb diák, Kalydy Miklós vezetésével.³⁷ 1949-ben lett a Lorántffy Zsuzsanna Leányinternátus igazgatója. Itt dolgozott egészen 1952-ig, az iskola államosításáig. A sárospataki vallástanári évek számára örömteliek voltak, mert visszatérhetett szeretett alma materébe és megnyugvást is hoztak a front szörnyűségei és a háború utáni bizonytalan évek után. Életét szolgálatnak tekintette: „Mint az örökkévaló Király – Krisztus Király – egyszerű katonája végzem szolgálatom népünk iránti nagy-nagy szeretettel Isten előtti felelősséggel.”³⁸ A változások azonban már érezhetőek voltak, az iskola sorsa, az államosítás veszélye már az előző évben is ott volt a levegőben. 1951. november 30-i jelentésében a szupplikációról a következőket írja Kalydy Miklós:

„33 csoportban indultunk el. A belügyminiszteri engedély hiteles másolata minden csoportvezetőnél ott volt. Egy-egy gyülekezetbe való megérkezéskor a helyi tanácsnál, ahol rendőrség is volt a parancsnokságnál is jelentkeztünk. Az előző években szórványosan előforduló esetekhez hasonló kellemetlenségek nem történtek. Tudomásul vettük. Zavartalanul végezhattük munkánkat. (...) Az adomány nagysága nem a gyülekezetek lélekszámától függ, hanem a hívők számától. Egyszerű emberek megható ragaszkodással viselik szívükön a kolégium sorsát. Szinte kiérezzük a sorok közül, hogy hátha utoljára adhatunk, tehát adjunk utoljára.”³⁹

Felajánlották ugyan neki, hogy az államosítás után is maradhat az iskola tanára, de ezt nem vállalta. Inkább egyházi szolgálatban akart maradni. Döntését sosem bánta meg. 1952 augusztusában költözött a család Tiszaszederkénybe, ahol először helyettes lelkészként dolgozott. Majd Szalonnán lett helyettes lelkész (míg a megválasztása lezajlott Tiszaszederkényben). 1953. január 11-én választották meg lelkésznek a szederkényi gyülekezetbe. A gyülekezet, a templom és a parókia is igen elhanyagolt állapotban volt. A lelkészi fizetés elmaradozott, víz, villany

35 NAGY (szerk.): *A Sárospataki Református Kollégium*, 1949, 29.

36 NAGY, *A Sárospataki ...*, 55.

37 NAGY, *A Sárospataki ...*, 8.

38 B. Gy.: Kalydy Miklós (1912–1994). In Benke György et al. (szerk.): *Pataki Tanáraink (1931–1952)*. Sárospatak, 2005, 91.

39 BILKAY Ruth – LACZKÓ Gabriella (szerk.): *Szupplikáció a Sárospataki Református Kollégiumban 1945–1951*. Acta Patakina X. Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 2002, 182.

nem volt, a környezet ellenségesnek mutatkozott. Kalydy Miklós, látva az áldatlan állapotokat, eleinte igyekezett más állást keresni.

„Mint aki fogóba került, szerettem volna bármi áron menekülni innen. Es-peresünk hajthatatlan volt: ott kell maradni, azért tettünk oda, hogy ott fogsz maradni. Itt maradásomnak egyre jobban kidomborodott a büntetés jellege. Elmélyítette bennem ezt az érzést az ilyen hír: a Pataki Iskola politikailag megbélyegzett, a tanárai politikailag megbélyegzett személyek ... mindezek ellené-re szívvel-lélekkel patakinak vallom magam ma is – s ha ez bűn, akkor ezért a büntetést is vállalom.”⁴⁰

A falu az akkor épülő Tiszai Erőmű és a szocialista Leninváros (ma Tiszaúj-város) tőszomszédságában volt. Alig lehetett élelmiszerhez jutni (a helyi boltban hetente családonként egy kenyert lehetett venni, ami az akkor hattagú lelkészcsa-ládnak nem volt elegendő) ezért önellátásra kellett berendezkedni. A szórványban – Sajóörösön és Sajószögeden – Kalydy Miklós 29 évig szolgált, ellenszolgáltatás nélkül. Mivel sosem volt autój-a, kerékpárral járt.

Harangszentelés Tiszaszederkényben, 1962. július 22.

Konfirmandusokkal. Tiszaszederkény, 1958

Holland segítséggel – mely-ben Tüski István fontos szere-pet játszott – 1962-ben sikerült a templomot és parókiát felújítani, a harangokat újraöntetni. Ekkor került sor a harang vil-lamosítására és ekkor kapott fürdőszobát a parókia. A gyü-lekezetet is újra kellett építeni. A helyi szektákkal, a téessze-sítési propagandával, a hivata-los szervek ateista, ellenséges hozzáállásával a falun belüli ellentétekkel is meg kellett küzdeni. A gyülekezeti lelkészi munka mellett Kalydy Miklós helytörténeti kutatásokat vég-zett. Levéltári kutatásai alapján megírta Tiszaszederkény tör-ténetét. Munkáját csak halála után adták ki *Szederkényi töredé-kek* címmel. Többször szóba került ugyan, hogy esetleg egy

40 Kalydy Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában. 61.

*A Kalydy család Tiszszederkényben, a parókia előtt, 1965 körül.
Balról jobbra: Kalydy Katalin, Kalydy Miklósné Miskó Jolán Katalin,
Kalydy Zoltán, Kalydy Mária, Kalydy István, Kalydy Miklós, Kalydy Éva*

miskolci gyülekezetbe hívhatnák meg lelképásztornak, vagy magasabb egyházi tisztségre jelölhetnék, de mindent határozottan visszautasított, mondván „ára van annak”.

Mindamellet, hogy nyugdíjazásáig egyszerű falusi lelkész maradt, és igyekezett nem feltűnni, Kalydy Miklós az állambiztonság látókörének legalábbis perifériájára került. Neve több jelentésében, a „Református egyházi reak-

ció területén levő ellenséges személyek elhárítása” dossziében is szerepel. Egy 1967. augusztus 3-i jelentésben, mely egy „Vári” fedőnevű ügynöktől származik, beszámolnak arról, hogy Kalydy Miklós (Ablonczy Dániellel, Kovács Pállal, Marsalkó Bertalannal, Pápai Tivadarral, Sarkadi Nagy Józseffel, Sipos Istvánnal, Sohajda Mihállyal, Szilágyi Istvánnal, Tussay Jánossal és Tóth Gusztávval együtt) részt vett egy lelkésztalálkozón, a Sárospatakon 30 évvel ezelőtt végzett teológusok összejövetelén, ahol ő volt az igehirdető.⁴¹ Egy 1970. május 27-i jelentésben, melyet egy „Avasi József” fedőnevű ügynök írt, arról számoltak be, hogy a tiszszederkényi parókián, Kalydy Miklósnál látogatást tett egy holland lelkész.⁴² Ez minden bizonnyal összefüggött a hollandoktól több évvel ezelőtt kapott jelentős anyagi támogatással, melyet a templom és a parókia felújítására fordítottak. Neve más összefüggésben nem fordul elő az ÁBTL-ben őrzött iratokban.

1981-ben (69 évesen) egészségügyi okok miatt (szívbetegség) kérte nyugdíjazását. Utóda Virágh Sándor lelképásztor lett. Még három évig éltek feleségével Tiszszederkényben, a parókia utcájában vettek egy kisebb házat, majd 1984-ben Tiszadobra, ezt követően, 1990-ben Miskolcra költöztek.

*Kalydy Miklós és utódja Virágh Sándor,
Tiszszederkény, 1981*

41 ÁBTL-3.1.5. O-13586/4/1.

42 ÁBTL-3.1.5. O-13586/5/492.

Kalydy Miklós 1994. január 22-én, 82 éves korában, miskolci otthonában, agyvérzés következtében életét vesztette. A miskolci Deszkatemplom (Tetemvár) temetőjében nyugszik.

BIBLIOGRÁFIA

- A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1944. évi május hó 4. napján tartott ülésének jegyzőkönyve.* Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai RT., 1944, 295.
- ÁRVAY Ede (szerk.): *A Nagykállói M. Kir. Állami Szabolcsvezér Gimnázium LVIII. értesítője. Az intézet fennállásának 61. évében. Az 1930-31. iskolai tanévről*, Nagykálló, Bárány József Könyvnyomdája, 1931.
- ÁRVAY Ede (szerk.): *A Nagykállói M. Kir. Állami Szabolcsvezér Gimnázium LX. értesítője. Az intézet fennállásának 63. évében. Az 1932-33. iskolai tanévről*, Nagykálló, Bárány József Könyvnyomdája, 1933.
- BARTHA ÁKOS: *A Sárospataki Református Főiskola faluszemináriuma (1931-1951) és előzményei.* Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem BTK, 2012.
- BENKE György: *Akik előttünk jártak* 2. Magánkiadás, Mezőkövesd, 2007.
- B. GY. [BENKE György]: Kalydy Miklós (1912–1994). in Benke György et al. (szerk.): *Pataki Tanáraink (1931-1952)*. Sárospatak, 2005, 90–92.
- BILKAY Ruth – LACZKÓ Gabriella (szerk.): *Szupplikáció a Sárospataki Református Kollégiumban 1945-1951.* Acta Patakina X. Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 2002.
- BOJTOR István: *Misszió a Tiszán innen.* Kazinczy Ferenc Társaság, Miskolc, 1996.
- KALYDY Miklós: *Szederkényi töredékek. Tiszaszederkény és a református gyülekezet története a tiszaszederkényi református lelkész szemével.* Tiszaújváros Önkormányzata, Tiszaszederkény Kultúrájáért Egyesület, Derkovits Kulturális Központ, Tiszaújváros, 2014.
- KALYDY Miklós önéletírása kéziratban a szerző tulajdonában.
- KALYDY Miklós önéletírása (B) kéziratban a szerző tulajdonában.
- KISS Gyula (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház egyetemes névtára 1941*, Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1941, 150.
- LUKÁTS József: *A Debreceni Kegyes Tanítórendi Római Katolikus Calasanzzi Szent József Reálgimnázium Értesítője az 1925-26-os tanévről*, Debrecen, Tiszántúli Hírlap, Könyv- és Lapkiadóvállalat R.T., 1926.
- MÁTYÁS Ernő – NOVÁK Sándor (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1933-34-ik Iskolai Évről.* LXXVIII. évfolyam, Sárospatak, Kisfaludy László, 1934.
- MÁTYÁS Ernő – NOVÁK Sándor (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1935-36-ik Iskolai Évről. (405. esztendő).* LXXX. évfolyam, Sárospatak, Kisfaludy László, 1936.

- MÁTYÁS Ernő – NOVÁK Sándor (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1937-38-ik Iskolai Évről. (A 407. esztendő), LXXXII. évfolyam*, Sárospatak, Kisfaludy László, 1938.
- NAGY Barna et al. (szerk.): *A Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémiájának, Gimnáziumának, Líceumának és Tanítóképző Intézetének Évkönyve (Értesítője) az 1948-49-ik Iskolaévről*. Sárospatak, 1949.
- NN: Lelkészképesítő vizsgák Sárospatakon. *Sárospataki Református Lapok*, 32. évfolyam (1937) 38. szám, 218.
- NN: Pataki tanárok külföldön. *Sárospataki Református Lapok*, 33. évfolyam (1938), 27. szám, 139.
- Sz. M.: A Sárospataki Református Gimnázium államosítás előtti utolsó vallástanárára: Kalydy Miklóstra emlékezünk. Tírek.hu, LXII. évfolyam 2. szám. <https://honlap.tirek.hu/srl/cikk/798/>
- TELEKES Sándor (szerk.): *A Fehérgyarmaton működő Beregszászi Állami Főgimnázium értesítője az 1922-23-as tanévről*, Fehérgyarmat, Kossuth Nyomda, [1923].
- TÖMÖSKÖZI Ferenc: *Az Ige erejével. Lelkeszi életrajzok és adattár Gömörtől a keleti határig*, Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, Komárom, 2022.
- ZSIROS József – TÁRCZY Árpád (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1938-39-ik Iskolai Évről*, Sárospatak, Kisfaludy László, 1939.
- ZSIROS József – TÁRCZY Árpád (szerk.): *A Sárospataki Ref. Főiskola Teol. Akadémiai és Gimnáziumi Értesítője az 1939-40-ik Iskolai Évről*, Sárospatak, Kisfaludy László, 1940.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTTL), Budapest

ÁBTTL-3.1.5. O-13586/4/1

ÁBTTL-3.1.5. O-13586/5/492